

RADAR

Historiedidaktisk Tidsskrift

20 år efter 11. september er der mere terrorisme end nogensinde før – dog ikke i Vesten

Af Lars Erslev Andersen
Temanummer, marts 2022

20 år efter 11. september

er der mere terrorisme end nogensinde før – dog ikke i Vesten

Af Lars Erslev Andersen, Dansk Institut for Internationale Studier

11. september 2001 var det præcis 20 år siden, at to fly smadrede World Trade Center, et fly blev styret ned i det amerikanske forsvarsministerium Pentagon og et fjerde, der var tiltænkt et ukendt mål, styrtede ned på en mark. Verden fulgte vantrø med på TV-skærme, næsten 3.000 blev dræbt og krigen mod terror blev indledt af USA umiddelbart efter. Hvordan er det så gået med den 'krig mod terror', USA indledte sammen med sine alliancepartnere, herunder Danmark?

Begrebet terror bliver almindeligt

Før 11. september 2001 var begrebet terrorisme stærkt omstridt. I Danmark var der forskning i konkrete konflikter med terrorisme som for eksempel IRA i Nordirland eller ETA i Spanien og Baskerlandet. Forskning i det, amerikanerne op gennem 1990'erne kaldte global terrorisme særlig relateret til islamisk fundamentalisme, var, bortset fra min egen, fraværende (Andersen, 1997). Det var politisk ukorrekt at bruge begrebet i politiske diskussioner og akademiske debatter. Man mente, at brugen af begrebet primært tjente til at nedgøre sine fjender. Men i dagene efter terrorangrebet i Washington og New York blev begrebet forbløffende hurtigt til det, den

tyske professor i historisk teori, Reinhart Koselleck (Koselleck, 2007), kaldte et almenbegreb: det bruges og giver mening overalt i verden, men betydningen af det varierer markant fra land til land og fra den ene politiske gruppering til den anden. Der findes stadig ingen enighed om og definition af begrebet, og i eksempelvis USA defineres det forskelligt i udenrigs- og forsvarsministeriet (Hoffman, 1998). I dag bruges begrebet i flæng, skønt der formentlig er lige så mange meninger om dets betydning, som der er folk på Jorden.

I 1983 udgav en af de mest betydelige terrorismeforskere Alex Schmid sin næsten 600 sider store bog om politisk terrorisme, og i 1988 udgav han den i en revideret udgave med kollegaen Albert J. Jongman, som siden er blevet et referenceværk i forskningen (Schmid & Jongman, 1988). I bogen opregner de 109 meget forskellige definitioner og demonstrerer dermed den store uenighed om fortolkningen af det – eller måske snarere at fortolkningen er helt bestemt af den politiske sammenhæng, den finder sted i. Mig bekendt er der ikke siden blevet lavet samme systematiske arbejde, men jeg tøver alligevel ikke med at påstå, at der i dag formentlig er væsentligt flere definitioner. Men som et almenbegreb er det i den politiske debat mindre væsentligt i dag, fordi vi har vænnet os til at bruge begrebet uden egentlig at hæfte os ved den nærmere betydning af det. Det samme er sket med bekæmpelsen af terrorisme som mange steder i verden er blevet et carte blanche til at iværksætte allehånde politiske initiativer herunder at kontrollere og undertrykke opposition og mindretal.

Fra frihedsbevægelser til terrorgrupper

Med 'krigen mod terror' ændrede opfattelsen af politiske oprørsgrupper sig markant. Mange stater, herunder autoritære, tilsluttede sig lynhurtigt den måde at bruge begrebet terrorisme på, som var blevet almindelig i den amerikanske regering og

politiske offentlighed. Kina var for eksempel hurtig både til at sende sin støtte til den amerikanske 'krig mod terror' og til at tage emnet op i FN. Kineserne kaldte med det samme politiske grupper blandt de muslimske mindretal, uighurerne, i Xinjiang for globale terrorister. Global terrorisme blev brugt til at beskrive eksempelvis al-Qaeda, fordi deres vold ikke begrænsede sig til regionale konflikter, men sigtede mod at ændre verdensordenen. Hurtigt blev mange grupper, der rundt omkring tidligere var blevet opfattet som frihedsbevægelser, kaldt globale terrorister.

Da Det Hvide Hus 24. september 2001 udsendte en liste over globale terrorister, blev den voldsomt kritiseret af den daværende premierminister i Israel, Ariel Sharon, fordi de palæstinensiske grupper Hamas og Palæstinensisk Islamisk Jihad ikke var på listen. Kongressen tog diskussionen op, og det endte med, at grupperne kom på listen, hvorved Israels krig mod dem blev samme sag som USA's globale krig mod terror. Dette indebar, at der kunne tages stadig hårdere midler i brug som eksempelvis målrettede drab, hvilket Israel praktiserede mod Hamas-ledere. I starten vakte det opsigt og kritik, men i dag er anvendelse af målrettede drab på mistænkte terrorister uden retsproces blevet normalen uden nogen væsentlig kritik. Lande som Saudi-Arabien og Emiraterne, der var imod 'det arabiske forår' i 2011, fordi de ikke ønskede, at liberale og demokratiske reformer bredte sig til deres lande, skyndte sig at placere Det Muslimske Broderskab (som vandt de første valg i 2011 i Egypten) på deres lister over terrorgrupper, hvorved de kunne begrunde deres bekæmpelse af 'det arabiske forår' som bekæmpelse af terrorisme.

Det forventede terrorangreb 11. september

Da Sovjetunionen invaderede Afghanistan i julen 1979, reagerede USA ved at støtte de islamiske modstands-grupper mod det afghanske regime og den sovjetiske besættelseshær. Sammen med Pakistan og Saudi-Arabien støttede USA de afghanske jihadgrupper, der fik tilslutning fra tusindvis af tilrejsende fremmedkrigere fra blandt andet Mellemøsten og Kaukasus.

I februar 1993 sprang en voldsom stor bombe under World Trade Center. Bag bomben stod en gruppe med forbindelse til de jihadnetværk, der var blevet dannet under den afghanske krig mod Sovjetunionen. Formålet med bomben var at vælte de to store tårne, men det skete heldigvis ikke, og selvom skaderne var kolossale, blev antallet af dræbte begrænset til syv. Det skete i Bill Clintons præsidentperiode mindre end en måned efter, han var rykket ind i Det Hvide Hus. Da man fandt ud af baggrunden for angrebet, talte man i forskerkredse meget om, at et globalt netværk ved navn al-Qaeda havde udviklet sig efter, at Sovjetunionen havde forladt Afghanistan, og at det målrettet søgte at ramme USA, hvilket da også skete 11. september 2001. Man havde i stigende grad i USA talt om, at islamister ville angribe med masseødelæggelsesvåben og "dræbe så mange som muligt". 11. september-angrebet var således faktisk realiseringen af nogle seriøse overvejelser blandt forskere og myndigheder, og man havde med andre ord været forberedt på, at USA kunne blive ramt af et stort terrorangreb. Alligevel var chokket naturligvis voldsomt og reaktionen på det enormt såvel i USA som i resten af verden.

Omfanget overgik alle forestillinger

USA gennemførte hurtigt en række love, der lagde det juridiske grundlag for krigen mod terror samt til oprettelsen af et nyt ministerium for 'hjemlandets sikkerhed' – lovgivning, der udvidede efterretnings-

tjenesternes og politiets beføjelser i jagten på terrorister. Det blev almindeligt i USA og i en række lande at anskue terrorisme som en ekstraordinær sikkerhedstrussel, der nødvendiggjorde tiltag, som ellers ikke er forenelige med forfatningerne i liberale demokratier.

Det skete også i Danmark om end i meget beskedent omfang sammenlignet med USA og andre europæiske lande som England, Spanien og Frankrig. Ny lovgivning skulle gøre det muligt at kontrollere rejseaktivitet, finansielle transaktioner, og udvide beføjelser til efterforskning. Der blev lavet lister med grupper, der blev beskrevet som globale terrorister, USA, EU og mange stater fik indskrevet definitioner af terrorisme i deres straffelovgivning.

Terrorisme var en trussel mod statens sikkerhed. Mest markant indledte USA helt konkret krigen mod terror med krigen i Afghanistan fra 2001 og i Irak fra 2003 samt militære operationer på Afrikas Horn, i Yemen, Filippinerne og en række lande i Afrika. Der blev oprettet en særlig interneringslejr, Guantanamolejren i Cuba. Her blev formodede terrorister udsat for systematisk tortur. Andre blev fløjet rundt i verden i hemmelige CIA flyvninger, hvor de blev sendt til afhøringer i stater som Egypten og Pakistan og i hemmelige fængsler i Litauen og Polen, hvor de blev afhørt under brug af tortur.

Verden erfarede, at terrorisme som en ekstraordinær trussel mod staternes sikkerhed uden større modstand kunne tilsidesætte hævdvundne retsregler og principper samt legitimere tilbageholdelse af mistænkte på ubestemt tid uden retsgrundlag, regeringer kunne bruge målrettede drab, tortur og omfattende overvågning.

Folkeretten er blevet tilsidesat

Ligesom de liberale retsprincipper kunne tilsidesættes med henvisning til bekæmpelse af terrorisme, blev krigens regler ligeledes bøjet eller tilsidesat. For eksempel var der ikke folkeretligt grundlag for at indlede krigen i Irak i marts 2003, hvilket skabte stor diskussion, også i Danmark. Men som tiden gik, blev det accepteret af politikerne, at krige og invasioner kunne finde sted uden FN-mandat: Således udtalte den daværende formand for Udenrigspolitisk Nævn, socialdemokraten Mette Gjørskov, "at danskerne måtte vænne sig til at gå i krig uden FN-mandat", da Folketinget tog stilling til, om Danmark skulle gå i krig i Syrien i 2013, efter regimet havde brugt kemiske våben mod oprørsgrupper.

Barack Obama besluttede sig som bekendt til en diplomatisk løsning sammen med Rusland, men Gjørskovs udtalelse viser med al ønskelig tydelighed, at opfattelsen af krige og folkeret var stærkt forandret efter debatterne om Irakkrigens grundlag i 2003. Specialoperationer, missiler med droner, målrettede likvideringer og så videre er i dag dagligdag i krigens forandrede regler i forlængelse af krigen mod terror.

Prisen for krigen mod terror er høj

Erfaringen fra de to årtier, der gået med krigen mod terror er, at terrorisme godt kan bekæmpes i det transatlantiske område, men at prisen er høj i form af en stadig mere indgribende sikkerhedsstat i de liberale demokratier, der mere og mere bevæger sig ind på det område, der i gamle dage hed privatlivets fred. Omfattende udvidede beføjelser til efterretningstjenesterne og et stort internationalt samarbejde mellem dem, overvågning og kontrol af trafik over grænser og pengetransaktioner, krige og invasioner i Mellempøsten, Sydasiens, Afrikas Horn, og i de senere år Sahel (området i det sydlige og syd for Sahara) har reduceret truslen fra terrorisme i det transatlantiske område og hermed i Danmark.

Men er prisen høj i den "frie verden" i form af en stadig mere omsiggribende stat, der sniger sig ind alle vegne, er den mange gange større i de regioner, hvor krigen mod terror konkret føres. Parallelt med, at krigen mod terror er blevet ført med stadig stigende intensitet her, er antallet af civile ofre for terrorisme eksploderet: Med reference til Global Terrorism Index anfører militærhistorikeren Max Boot, seniorforsker ved tænketanken Council of Foreign Affairs, der står bag udgivelse af tidsskriftet Foreign Affairs, i onlinemagasinet Commentary, at antallet af civile ofre for terrorisme i perioden 2000-2015 er steget 550 procent (Boot, 2017).

Uden at vi eksakt kan dokumentere det, synes der at være en direkte sammenhæng mellem intensiveringen af krigen mod terror og eksplosionen i antallet af civile ofre for terrorisme. Vi kan konstatere hinsides enhver tvivl, at siden 2001, hvor krigen mod terror blev indledt, er der ikke kommet mindre terrorisme; tværtimod har terrorisme med grund i jihadisme bredt sig og blevet et stadig større fatalt problem i mange regioner i verden uden for Vesten.

Demokrati kan ikke påtvinges

I september 2002 annoncerede George W. Bush regeringens nationale sikkerhedsstrategi. Om nødvendigt ville USA handle ensidigt (unilateralt), USA ville forbeholde sig retten til forebyggende krige, og USA ville med militære midler udbrede demokrati til for eksempel Mellemøsten og Sydasien. Filosofien var, at demokratier ikke er tilbøjelige til at gå i krig med hinanden (men i høj grad mod ikke-demokratier), og derfor ville USA med en regimeskiftestrategi fjerne autoritære regimer og indføre demokrati. Det er imidlertid gået katastrofalt galt at påtvinge demokrati i ikke-demokratiske stater. Eksemplerne er Irak, Libyen og med USA's tilbagetrækning fra Afghanistan, hvor krigen mod terror blev indledt, står det lysende klart, at projektet i den grad mislykkedes. Demokrati, retsstat og gode regeringsformer skal indføres af folkene selv, ikke påtvinges udefra.

Overvågning overalt

I Vesten gyser vi ved beretningerne om den nye avancerede overvågningsteknologi i Kina som for eksempel brug af ansigtsgengældelse og kunstig intelligens. Men i Danmark var vi ikke sene til at tage brug af ansigtsgenkendelse på Brøndby Stadion, da der var problemer med fodboldfans. Den amerikanske Harvardprofessor, Shoshana Felman, har vist, at vi i Vesten faktisk er meget smartere og mere avancerede end kineserne, når det kommer til overvågning af borgerne: Vi har med brugen Google og sociale medier gjort det til en aktivitet, borgerne selv sørger for. Google samler data 24/7 og sælger til regeringer og efterretningstjenester. Dr. Felman kalder det 'overvågningskapitalisme'.

Migration og krigen mod terror

I 2015 blev europæerne klar over, hvor langt EU er villig til at gå i bekæmpelse af migration fra Afrika og Mellemøsten, og i dag bygges under indtryk af tilbagesøgningen fra Afghanistan pigtrådshegn og mure om grænserne samtidig med, at EU med flåden etablerer Fort Europa i Middelhavet. På samme måde som med terrorisme kan Vesten begrænse migrationen, men presset vokser og i dag sidder ifølge FN 80 millioner mennesker interneret i lejre, de fleste i Middelhavsregionen, men naturligvis også i Amerika og Asien. Der kommer stadig flere og flere flygtninge og migranter, og da mange ser en sammenhæng mellem terrorisme, politisk vold, trusler mod sammenhængskraft og migration, vil de liberale demokratier tage stadig mere hårdhændede midler i brug for at holde indvandringen nede. For dem er indvandring og terrorisme to sider af samme sag.

Truslen mod demokratierne

Vesten har demonstreret, at terrorisme i egen region kan bekæmpes, men at prisen er høj, især uden for regionen. Den samme gælder bekæmpelse af migration. Alt tyder på, at både den politiske vold og migrationen i årtierne fremover kraftigt vil tage til. Hvis ikke Europa og Vesten finder andre metoder til bekæmpelse af terrorisme og migration end dem, der blev taget i brug med krigen mod terror og efter flygtningestrømmene i 2015, vil eroderingen af Vestens eget værdigrundlag tage voldsomt til og true demokratierne. Der tales meget om truslen fra autoritære stater, og her tænkes især på Rusland og Kina. Der er ingen tvivl om, at Rusland aggressivt vil reagere på, at Vesten vil indlemme Ukraine i sin kreds, og at det udgør en trussel mod Vesteuropa. Der er heller ingen tvivl om, at Kina målrettet vil ekspandere sine økonomiske interesser helt ind i Europa og insistere på andre spilleregler end de amerikanske. Begge dele er trusler, som skal tages alvorligt. Den største trussel mod demokratiet er imidlertid kommet fra demokratierne selv, hvilket konflikterne i USA vidner om, og det gør i høj grad også håndteringen af 'krigen mod terror', der både har skabt mere terrorisme og mindre råderum for individernes frihed i det demokratiske Vesten.

Litteratur- og ressourceceliste

Andersen, L. E. (1997). Muslimske fundamenlister. *Militante muslimer i Mellemøsten*. DUPI.

Boot, M. (2017). The First Victory over ISIS. *Commentary Magazine*, (dec). <https://www.commentary.org/articles/max-boot/first-victory-isis/> (Tilgået 6. feb. 2022).

Hoffman, B. (1998). *Inside Terrorism*. Columbia University Press. https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/first/h/hoffman-terrorism.html?_r=1&oref=slogin (Tilgået 6. feb. 2022).

Koselleck, R. (2007). Historiske kriterier for det moderne revolutionsbegreb. I: *R. Koselleck, Begreber, tid og erfaring* (kap. 3, s. 83-104). Hans Reitzels Forlag.

Schmid, A. P. & Jongman, A. J. (1988). *Political Terrorism: a New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, (2. udg.). North-Holland.

